

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Факультет іноземної філології
Кафедра слов'янської філології**

**ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ В РОСІЙСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ
МОВАХ: СЕМАНТИЧНИЙ, ЛЕКСИКОГРАФІЧНИЙ ТА
КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТИ**

Дипломна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу 412 групи
014.02 Середня освіта (Мова і література
російська, англійська)

ОП «Середня освіта (Мова і література
російська)»

Руженцева Анастасія Віталіївна

Керівник: проф. Омельчук С. А.

Рецензент: доц. Воробйова А. В.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ	
ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ	5
1.1. Сутність поняття «фразеологізм» у лінгвістиці.....	5
1.2. Принципи класифікації фразеологізмів.....	13
1.3. Семантичний, лексикографічний та когнітивний підходи до вивчення фразеологічних одиниць в науковому дискурсі.....	19
РОЗДІЛ 2. СЕМАНТИКА, ЛЕКСИКОГРАФІЯ ТА	
КОГНІТИВНІСТЬ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ В	
РОСІЙСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ	26
2.1. Характеристика фразеологічних одиниць російської та англійської мов із семантичного та лексикографічного поглядів.....	26
2.2. Особливості когнітивного аспекту фразеологічних одиниць в російській та англійській мовах.....	39
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47
ДОДАТОК	

ВСТУП

Фразеологізми складають важливий шар будь-якої мови, функціонуючи як у літературному, так і в розмовному варіанті, збагачуючи її та наповнюючи її новим змістом. Аналіз фразеологічних одиниць у мовленні дає змогу простежити історію та багатий досвід певної країни, частково ознайомитись із її звичаями та традиціями, пов'язаними з роботою, побутом та культурою, а також дізнатися про менталітет людей, які говорять цією мовою. Також доцільно вивчити фразеологію різних країн і народів у порівнянні, оскільки це дозволяє виявити спільні та відмінні риси у сприйнятті навколишнього світу.

І англійська, і російська дуже багаті фразеологічними одиницями. Сюди входять приказки, прислів'я, які стали крилатими, чітко вираженими виразами. Джерела фразеологічних одиниць різноманітні. Багато виникли на основі спостережень людини за природними та соціальними явищами; інші, пов'язані з реальними історичними подіями або міфологією; деякі походили з казок чи пісень.

Актуальність теми. Фразеологія як наука виникла лише на початку ХХ століття. Фразеологічні одиниці відображають у своїй семантиці довгий процес розвитку культури народу, фіксують і передають культурні установки з покоління в покоління. Фразеологія – це пряме словесне вираження не тільки навколишньої людської дійсності, але й її духовної національної свідомості.

Досить плідними є дослідження вітчизняних (зокрема російських та українських) мовознавців. Розробкою питань теорії фразеології займалися В.Виноградов [16; 17], Л. Булаховський [14], В. Жуков [25], Я. Баран [9], М. Алефіренко [6], Л. Авксентьев [1].

Такі лінгвісти як О. Смирницький [51], О. Кунін [37] досліджували фразеологію англійської мови. Серед сучасних дослідників можна зазначити О. Арсентьеву [3], В. Гришанову [19], Л. Золотих [27], С. Денисенко [20].

Сьогодні питання щодо статусу фразеології, хто є основоположником цієї дисципліни та значної кількості проблем в теорії цієї науки, залишаються незрозумілими. Наукові дослідження в цих областях тривають.

Об'єктом дослідження є фразеологізми російської та англійської мов.

Предметом дослідження є структурно-семантичний, лексичний та когнітивний аналіз фразеологізмів російської та англійської мов.

Метою дослідження є дослідити особливості вживання фразеологізмів англійської та російської мов з граматичного, лексично-семантичного та когнітивного аспектів.

Завдання дослідження:

1. Охарактеризувати сутність поняття «фразеологізм».
2. Узагальнити принципи класифікації фразеологізмів.
3. Визначити сутність семантичного, лексикографічного та когнітивного підходу до вивчення фразеологічних одиниць.
4. Окреслити основні лексико-семантичні характеристики фразеологічних одиниць в російській та англійській мовах.
5. Вивчити особливості когнітивного аспекту фразеологічних одиниць в російській та англійській мовах.

Методи дослідження: теоретичний аналіз літератури; критичний аналіз досліджень з даної проблеми; системний аналіз; метод типологічного зіставлення.

Практичне значення одержаних результатів в тому, що дані, отримані в результаті дослідження, можуть бути застосовані у галузі філології.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 52 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Сутність поняття «фразеологізм» у лінгвістиці

Фразеологія – це невід’ємна частина будь-якої існуючої мови: і рідної, і іноземної. А мова є компонентом культури, найважливішим засобом, який її формує і зберігає. Фразеологію часто називають «скарбницею» або «банком» мови, куди з століття в століття потрапляють нові фразеологічні одиниці, які необхідні і для вживання в літературних роботах, і в повсякденному спілкуванні людей один з одним.

Фразеологія різних мов помітно відрізняється, а саме, вона виражає особливості не лише мов, а й їхніх носіїв, їх менталітет, національний характер, життєві позиції та багато іншого.

Оскільки фразеологія в системі лінгвістичних дисциплін протягом багатьох років або взагалі не знаходила собі місця або була включена в лексикологію, ретельне вивчення фразеології як окремої дисципліни почалося лише в кінці XIX – початку XX століть.

В. Виноградов у своїх працях з вивчення фразеології та лексикографії [16, с. 58] зазначив, що невизначеність межі між фразеологічними одиницями та іншими лінгвістичними дисциплінами, а також невизначеність цілей та основних категорій заважають фразеології розвиватися вільно та незалежно. Часто фразеологізм ототожнюється навіть з ідіомами, оскільки сьогодні такі терміни, як «ідіома», не є загальноприйнятими науковими визначеннями.

Невизначеності змісту фразеології сприяло також те, що вивчення значень слова зазвичай вже включає аналіз фразових контекстів його вживання, саме тому більшість мовознавців кінця 19 століття, серед яких Ф. де Соссюра вважав, що питання «фрази» можна повністю звести до проблеми «слова». Сам Ф. де Соссюр [52, с. 108] помилково вважав, що

різноманітність фраз абсолютно ілюзорна, і, намагаючись дослідити їх, у будь-якому випадку ми зіткнемось з аналізом самого слова.

Так, на думку В. Виноградова [17, с. 119], на початку XX століття фразеологічні одиниці та фразеологічні категорії в лінгвістиці мало вивчені. Однак фразеологічна одиниця для аналізу та спостереження в лінгвістиці має стати головним предметом.

Цю ідею вперше висунув швейцарський лінгвіст Ш. Баллі [8, с. 94], який вважав себе послідовником Ф. де Соссюра. Однак дослідник не лише розробив вчення Ф. де Соссюра, але й певним чином його модифікував, в одних випадках підтримуючи думки та позиції свого вчителя, а в інших – аргументуючи протилежно. На думку Ш. Баллі [8, с. 31], людина мислить фразами, а не словами, а реальне розуміння слів можливе лише в результаті аналізу повідомлень, у яких слова вводять одне одного в живу мову. Розуміння слів завжди залежить від розуміння цілого, а значення цілого висвітлюється значенням окремих слів і виразів. Ш. Баллі традиційно вважається основоположником теорії фразеології. Тим не менш, він не вважав за доцільне виокремлювати фразеологію як окрему мовну дисципліну, включаючи її в лексикологію та вивчаючи фразеологічні одиниці переважно в стилістичному аспекті.

Вчені П. Фортунатов та його учень О. Шахматов зробили великий внесок у розвиток фразеології. Незважаючи на те, що П. Фортунатов [57, с. 183] не виділяє фразеологічні одиниці як такі, він аналізує їх у розділі «Фрази та їх частини», підкреслюючи, що існує кілька типів словосполучень, одне з яких містить таке слово, що через з'єднання з іншим стає частиною змістовного судження, але без такого поєднання не має сенсу саме по собі. Його дослідження фраз мали велике значення для подальших наукових досліджень.

Академік О. Шахматов у праці «Синтаксис російської мови»

[62, с. 418] висуває думку про необхідність розрізняти стійкі словосполучення та стійкі речення. Під повними фразами він розумів закінчені речення, що висловлюють закінчену думку і мають інтонацію, тоді як ці ознаки відсутні у неповних словосполученнях.

Так, О. Шахматов розумів тісну взаємодію лексичних і граматичних форм і значень у формуванні нероздільних і нерозривних словосполучень.

Дослідження Ш. Баллі, П. Фортунатова, О. Шахматова були продовжені вченими, серед яких О. Єсперсен [22, с. 112], який назвав фразеологію примхливою та невловимою наукою, адже практично кожне слово у складі фразеологізму так чи інакше змінює свою семантику.

Значний внесок у формування фразеології як окремої лінгвістичної дисципліни зробили вітчизняні лінгвісти, такі як В. Архангельський [5], О. Кунін [31] та І. Чернишева [61].

Так, дослідниця І. Чернишева узагальнює дослідження з питання фразеології, розглядає об'єкт фразеології як науки, стан фразеологічних досліджень, аналізує класифікацію фразеологічних одиниць, надає власну класифікацію, узагальнюючи наявний лексикографічний матеріал [61, с. 89].

Вчений В. Архангельський досліджував фразеологічні одиниці з точки зору їх граматичної будови та поділяв їх на фрази та стійкі словосполучення. В. Архангельський одним із перших класифікував фразеологічні одиниці за характером комунікативної значущості, і ця класифікація стала серйозним кроком на шляху розвитку теорії загальної фразеології [5, с. 57].

Дослідник О. Кунін у своїй роботі «Курс фразеології сучасної англійської мови», як частину фразеології виділяє три підрозділи – ідіоматику, ідіофразеоматику та фразеоматику. Розділ фразеоматики

включає фразеологічні одиниці неідіоматичного характеру, але зі складним значенням [31, с. 48].

Фразеологізми та ідіоми розглядав радянський вчений О. Молотков. Він зазначив, що загалом фразеологізм характеризує як поєднання слів із переносним значенням, як стійке словосполучення з ідіоматичним значенням, та як стійке словосполучення. Вчений підкреслив, що слова, будучи частиною фразеологічних виразів, втрачають свою лексичну та синтаксичну функції, тобто компоненти фразеологічної одиниці втрачають усі ознаки слова (крім звукової форми). Внаслідок цього вчений виділив до фразеологічних одиниць лише певну групу фразеологічних одиниць, а колокації, прислів'я та приказки не були включені до їх складу [40, с. 68].

У 60-70-х роках розвиток фразеології можна охарактеризувати інтенсивною розробкою самих методів фразеологічного дослідження, його об'єктів, які ґрунтувалися на ідеях системного аналізу мови, вивчення системної організації фразеологічного складу мови та її розвиток. Особлива увага приділялася семантиці фразеологічних одиниць, розв'язуванню фрази, ознакам сполучуваності компонентних слів, а також розробці фразеологічних словників [38, с. 307].

В. Телія вважала цей період важливим і фундаментальним етапом розвитку фразеології, для якого характерно прагнення зберегти основний зміст і типологію словосполучень, які були закладені

В. Виноградовим [53, с. 77]. Особливістю цього етапу було відокремлення фразеології на самостійну лінгвістичну науку.

Розвиток фразеологічної науки у 90-х роках ХХ століття пропонує нові методи, близькі до лексикологічних та характеризує фразеологічний склад мови як системи всіх її одиниць на основі відповідних фразеологічних характеристик або описує цей склад як підсистему лексико-фразеологічної системи мови.

Сучасний лінгвіст В. Денисенко зазначає, що фразеологічна одиниця наповнена не абстрактно-ідеалістичним змістом, а історичною специфікою, обумовленою історією народу – носіями мови. Підґрунтя фразотвірної концепції – виникнення образу на основі спостережень, своєрідне, за словами вченого, «згущення думки» [20, с. 52].

Не менш важливим є наукове дослідження В. Ущенка, яке свідчить про те, що на сучасному етапі «...антропоцентризм активно розвивається у галузі фразеологічного значення як рушійна сила розвитку номінативних мовних засобів, що дає змогу проаналізувати мову як систему культурних категорій. ...Під антропоцентризмом розуміють спрямованість мовних одиниць на позначення світу людини, «людина в мові», а мовне значення – тлумачення світу людиною. ...антропоцентричний підхід дозволив нам звернути увагу на психологічні аспекти формування мовленнєвої (фразеологічної) картини світу та розглядати культурні явища як константи культури.» [55, с. 146].

Таким чином, мовознавство на сучасному етапі розвитку характеризується підвищеним інтересом до антропоцентричної парадигми, яка бере свій початок ще з часів В. фон Гумбольдта. Дійсно, мовлення етносу в цілому та його компонентів, які також охоплюють стійкі вираження, так чи інакше виступають як «...показник його світогляду, інтелектуальних, моральних, психологічних, звичайних та інших принципів, і саме в мові постає образ етносвіту, спочатку несвідомий, у якому дрімають загальнолюдські першообрази й мотиви, а згодом усвідомлений у своєму бутті.» [19, с. 59].

Сучасне, повне визначення фразеологізмів пропонує А. Селіванова, яка визначає фразеологічні одиниці як «...стійкі, пов'язані єдністю змісту, постійно відтворюючи фрази чи вирази, засновані на стереотипах етнічної ідентичності, є представниками культури народу і характеризуються образністю та виразністю.» [49, с. 641].

Отже, фразеологічні одиниці – це складні комплекси, які, з одного боку, є простими формами, а з іншого – синтаксичними структурами. Питання, що є предметом наукових дискусій у рамках сучасної фразеологічної теорії, не мають однозначної відповіді через широке різноманіття мовного матеріалу, що стосується фразеологічних випадків різних мов. Отже, досі не існує єдиної думки між дослідниками щодо обсягу та меж фразеології, до яких вони відносяться:

- 1) ідіоми – ядро фразеологічного складу, оскільки лише вони рівнозначні словам для здійснення цілісної номінативної функції;
- 2) фразеологічні сполучення – фразеологічні одиниці з аналітичним типом значення, безпосередньо взаємодіють у своїй структурі з одиницями лексико-семантичної системи мови;
- 3) паремії – (прислів'я, приказки, афоризми) з притаманним їм прямим та переносним значенням;
- 4) мовленнєві штампи;
- 5) кліше різних типів;
- 6) крилатий вислів [47, с. 94].

Найбільш вдалим, на нашу думку, є розгляд фразеологічних одиниць як одиниць перехідного типу, що знаходяться між лексико-семантичним і синтаксичним рівнями й більшою мірою пов'язані з лексико-семантичною системою.

Сучасний лінгвіст Л. Белехова доводить, що фразеологізми відображають національну культуру такими шляхами:

- 1) через фразеологічне значення, тобто комплексно, усіма компонентами фразеологічної одиниці, яка відображає специфічну ситуацію або особливість національної культури. Наприклад, *to take the biscuit – something that is the most remarkable of its kind*. У цьому разі саме носій мови,

- спираючись на знання своєї національної культури, може правильно встановити уявлення, покладені в основу фразеологізму, який є незрозумілим для іноземця;
- 2) компонентним складом, тобто розчленовано (*easy as pie – easily accomplished*);
- 3) фразеологічними генопрототипами, коли національно-культурна специфіка фразеологізму очевидна (*cookiecutter – something mass – produced or lacking any distinguishing characteristics*) [13, с. 127].

Незважаючи на той факт, що семантичний, граматичний і лінгвокультурний аспекти фразеології різних мов розрізняються, не викликає сумніву те, що мають місце загальні особливості, характеристики, які типові для фразеології багатьох мов.

Природа фразеологізму досить суперечлива. Головне протиріччя полягає в тому, що, будучи одиницями лексичної системи, вони за своєю зовнішньою формою схожі на словосполучення – одиниці проміжного типу. Але значення фразеологізмів ідіоматичні на відміну від значень вільних словосполучень, в цьому фразеологізм зближений зі словом. Так само фразеологізми зі словами зближує те, що вони виконують номінативну функцію.

Фразеологізми і слова мають багато спільного за роллю в процесі спілкування і за своїм значенням. Так само, як і для слова, для них характерна лексична неподільність і володіння лексичним значенням. Вони називають явище, стан, якість, ознаку. Тому досить часто фразеологізми синонімічні словам: *англ. beer and skittles – рос. праздник; развлечение; рос. книга за семью печатями – тайна.*

Проте, знак рівності між значенням слів, з якими ідентифікуються фразеологізми, і власне фразеологічними одиницями, як правило, ставити не можна. Важливим елементом семантики фразеологізмів є оціночність, якою виражаються ними поняття, особлива їх модальність,

коли для смислової структури слів елемент оцінки властивий в набагато меншій мірі. Так само фразеологізми від слів відрізняються відсутністю цілнформульованості [10, с. 94].

Існування таких особливих фразеологічних одиниць аж ніяк не є чимось випадковим в мовній системі. Воно визначено набором факторів, які пов'язані в цілому з деякими основами мови. По-перше, фактор, який можна назвати логічним – поняття може виражатися не тільки одним словом, а й групою слів, словосполученням, причому будь-якої поширеності. По-друге, існують фактори лінгвістичного порядку, які обумовлюють можливість існування фразеологізмів. До таких факторів належить відсутність чіткого ізоморфізму між планом змісту і планом вираження мовної системи або окремих її одиниць зокрема [11, с. 22].

Іншим лінгвістичним фактором є той факт, що вторинні значення одиниць, в тому числі переносні, можуть з'являтися не тільки у слів, але і у словосполучень, і речень.

Фразеологізми будь-якої мови дуже різноманітні за своїм походженням. Велика їх частина виникає в самій мові, вони називаються споконвічно російськими, англійськими, французькими і так далі. Фразеологізми можуть бути пов'язані генетично з професійною мовою людини: *разделать под орех* (фразеологізм зі столярної справи).

Деякі фразеологізми виникли в жаргонній або діалектній мові і стали надбанням загальнонародної мови. Деякі фразеологізми були запозичені з інших мов. У цьому випадку вони переосмислюються на російському ґрунті словосполучень.

Багато фразеологізмів прийшли в різні мови через різні джерела з античної міфології. Найчастіше вони є інтернаціональними, так як поширені в більшості всіх європейських мов, наприклад: «*The Augean stables*» в англійській мові і «*Авгеевы конюшни*» в російській.

В даному дослідженні ми будемо вживати терміни фразеологічна

одиниця, фразеологізм, фразема, фразеологічний зворот як синоніми, маючи на увазі «...лексико-граматичну єдність двох і більше нарізнооформлених компонентів, граматично організованих за моделлю словосполучення чи речення, які, маючи цілісне значення, відтворюються у мові за традицією, автоматично.» [51, с. 73].

Таким чином, на початку ХХ століття проблема фразеології здобула інтерес багатьох вчених, як зарубіжних, так і вітчизняних, які сформувавши підґрунтя для оформлення фразеології в окрему лінгвістичну дисципліну, що допомогло наступному поколінню вчених середини ХХ століття розвивати та видозмінювати їхні ідеї, досліджуючи фразеологічні одиниці в усіх аспектах та з різних точок зору.

1.2. Принципи класифікації фразеологізмів

На сьогодні, на жаль, відсутня єдина класифікація фразеологізмів, яка надала б змогу повністю вивчити всі аспекти цього явища в мові.

Необхідно зауважити те, що в англійській лінгвістиці частіше вживається не термін «фразеологічна одиниця» або «*phraseological unit*», а так зване «*set expression*», яке, по суті, означає те ж саме. Також нарівні з останнім використовується відоме нам поняття «ідіоми» або «*idiom*». В англійській лінгвістиці даний термін не має значення фразеологічного зрощення, яке є досить вузьким, а позначає в цілому всі стійкі вирази.

О. Смирницький класифікує англійські фразеологізми на:

- 1) ті, що володіють яскравою експресією і емоційно-марковані (*expressive, imaginative and emotional*) (*a long head, soft in the head*);
- 2) стилістично нейтральні, позбавлені емоційного маркування і яскравої експресії (*an apple of one's eye*) [51, с. 56].

М. Алефіренко виділяє семантичні фразеологічні моделі і серії за такою ознакою як смислова близькість (але не синонімія), наприклад, за ознакою відносин загального до приватного. При цьому вона враховує ще й структурні особливості фразеологізмів. Так, можна виділити дієслівні структурно-семантичні моделі, що містять дієслова *to feel, to be, to have* та інші. А. Альохіна групує їх в такі семантичні серії як почуття, буття, стану та інші [6, с. 42].

Найбільш яскравою, самобутньою частиною картини світу є фразеологізми, що номінують або виражають почуття і емоційні стани людини: «*народитися в сорочці*» – бути щасливою, щасливою у всьому (про людину, яку супроводжує вдача, щастя); «*рвати і метати*» – обурюватися; *душа / серце болить* – хто відчуває тривогу, занепокоєння, душевні страждання тощо.

Почуття і емоції – найвищий рівень психо-емоційної діяльності людини – можуть вербалізуватися в одиницях вторинної номінації, що відносяться до сфери фразеології, тобто в ідіомах, стійких порівняннях, пареміях. Ідеографічна сфера «почуття» являє собою польову структуру, ядерну частину якої складають фразеологізми, що номінують почуття і емоції – *любов зла, полюбши і козла; гнів - поганий порадник* і інші, а також виражають емоції «*пропади пропадом*»; «*будь ти тричі проклятий!*» [3, с. 44].

В. Виноградовим був запропонований семантичний принцип класифікації фразеологічних одиниць [16, с. 140]. Вона будується на ступені семантичної близькості між усіма компонентами фразеологізму. Згідно з даною класифікацією, всі фразеологічні одиниці розділені на 3 групи: фразеологічні єдності, фразеологічні зрощення і фразеологічні поєднання. Розглянемо кожну з груп більш докладно.

Фразеологічні єдності – це стійкі словосполучення з повністю переосмисленим значенням. Окремі слова, що входять до його складу, семантично несамотійні, і значення кожного з компонентів

підпорядковане єдності загального образного значення всього фразеологічного вираження в цілому. До фразеологічних єдностей відносяться, наприклад: *to lose one's head* (to be out of one's mind); *to lose one's heart to somebody* (to fall in love) та інші.

Фразеологічні зрощення – це стійкі словосполучення, які представляють із себе семантично-неподільне ціле; на відміну від фразеологічних єдностей, тут значення цілого невиведено зі значень окремих компонентів, що входять до складу даного фразеологічного зрощення, їх семантична самостійність втрачена повністю, і метафора вже втратила свою ясність і прозорість. Прикладами фразеологічних зрощень є: *at sixes and sevens* (in confusion or in disagreement); *to leave somebody in the lurch* (to abandon a friend when he is in trouble) [2, с. 214].

Фразеологічними поєднаннями В. Виноградов називає стійкі поєднання з частково переосмисленим значенням, де кожен з компонентів, залишаючись несамостійними, зберігають деяку семантичну самостійність. Значення такої фразеологічної одиниці може бути виведено зі значень складових її слів. До фразеологічних сполучень можуть бути віднесені такі вирази, як, наприклад: *to be good at something*, *to have a bite*, *to come off a poor second* та інші.

О. Кунін розробив структурний аспект англійських фразеологізмів. Англійська фразеологія, на думку О. Куніна, не вкладається в ті три класи, які виділяв В. Виноградов [30, с. 126]. Система класифікації фразеологізмів, запропонована О. Куніним, ґрунтується на структурно-семантичному принципі, а також враховує стабільність фразеологічних одиниць. Відповідно до даної класифікації, фразеологічні одиниці поділяються на чотири класи в залежності від їх комунікативної функції, яка визначається їх структурно-семантичними характеристиками:

- 1) номінативні фразеологічні одиниці, які представлені поєднаннями, що включають ад'єктивні, субстантивні, прийменникові та адвербіальні фразеологічні одиниці;
- 2) номінативно-комунікативні фразеологічні одиниці, що включають поєднання типу *to break the ice – the ice is broken*, тобто дієслівні поєднання, трансформовані в речення з дієсловом в пасивному відмінку;
- 3) вигуківі фразеологічні одиниці і модальні фразеологічні одиниці невивукового характеру. Вони включають в себе поєднання слів.;
- 4) комунікативні фразеологічні одиниці, представлені прислів'ями та приказками.

Ці чотири класи поділяються О. Куніним на підгрупи за типом структури фразеологічних одиниць.

Основною класифікацією фразеологічних одиниць є класифікація, запропонована О. Куніним, тому що вона включає в себе класифікацію В. Виноградова і допоможе розглянути фразеологізми з тих позицій, з яких це необхідно для зіставлення їх семантичного та лексично-граматичного.

За граматичним складом серед фразеологічних одиниць російської мови виділяють кілька найбільш типових різновидів

[29, с. 113]:

- 1) одиниці, що є поєднанням прикметника та іменника: *ученый багаж, волчий билет, белый билет* та ін.;
- 2) одиниці, які є поєднанням іменника в називному відмінку з іменником в родовому відмінку: *яблоко раздора, бразды правления* та ін.;
- 3) одиниці, що складаються з іменника в називному відмінку і іменника з прийменником: *человек в футляре, кровь с молоком, чудеса в решете* і ін.;

- 4) одиниці, що складаються з прийменника, прикметника та іменника: *по свежим следам; по старой памяти; на живую нитку; на короткой ноге; при пиковом интересе; со спокойной совестью; с незапамятных времен* і ін.;
- 5) одиниці, які є поєднанням дієслова з іменником: *выходить из колеи, напустит тумана* і ін.;
- 6) одиниці, що складаються з прислівники і дієслова: *видеть насквозь, пойти насмарку, разбиться вдребезги* і ін.;

Також О. Кунін розробив класифікацію англійських фразеологізмів з точки зору їх походження. Він виділяв такі категорії як власне англійські (які, в свою чергу, розділені на давньо-, середньо- і ново-англійські) і запозичені.

Зазначені групи не охоплюють усього різноманіття лексико-граматичного складу фразеологізмів російської мови. В даному випадку наведені найпоширеніші типи стійких поєднань. Саме структурно-семантична класифікація О. Куніна і стане основою для аналізу фразеологізмів російської мови.

Існує декілька класифікацій за джерелами походжень фразем.

Л. Булаховський виділяє такі типи:

- 1) прислів'я і приказки;
- 2) професіоналізми;
- 3) усталені вислови з анекдотів, жартів тощо;
- 4) цитати з Біблії;
- 5) переклади іншомовних висловів;
- 6) крилаті вислови письменників;
- 7) влучні вирази видатних людей [14, с. 41].

О. Кунін також виділяє декілька груп фразеологічних одиниць на основі їх походження, однак ця класифікація у даного автора не є домінуючою:

- 1) власне англійські фразеологічні одиниці;

- 2) міжмовні запозичення, тобто фразеологічні одиниці, які запозичені з іноземних мов шляхом того чи іншого виду перекладу;
- 3) внутрішньомовні запозичення, тобто фразеологічні одиниці, які запозичені з американського варіанту англійської мови;
- 4) фразеологічні одиниці, що запозичені в іншомовній формі [31, с. 76]

Узагальненою класифікацією фразеологізмів за джерелом походження є розподіл В. Мокієнка фразем на дві групи – природні та умовні. Перша група – фразеологізми, що виникають самостійно в різних мовах і відображають явища природи, тваринний та рослинний світ, фізичний та психічний стани людини; до другої належать сполучення, що обумовлені специфікою національного розвитку і відображають факти матеріальної та духовної культури того чи іншого народу [39, с. 101].

Особливу увагу походженню фразеологізмів приділяє англійський фразеолог Н. Зубець. Основним джерелом виникнення ідіом є життя та діяльність людей: «...в своїй більшості образні та ідіоматичні вирази створювалися народом і тісно пов'язані з інтересами та повсякденними заняттями простого люду. Нові слова та ідіоматичні вирази є, як правило, результатом мовотворчості неграмотних людей; наші найкращі ідіоми, найбільш яскраві образні вирази виникли не в бібліотеках та вітальнях, а в майстерні, на кухні чи в льоху.» [28, с. 8].

Отже, незважаючи на досить велику кількість різних класифікацій фразеологічних одиниць, як з точки зору їх структури та складу, так і з точки зору їх характерних особливостей, єдиної та загальноприйнятої класифікації фразеологізмів на сьогоднішній день поки що не створено.

1.3. Семантичний, лексикографічний та когнітивний підходи до вивчення фразеологічних одиниць в науковому дискурсі

Основними характеристиками сучасної лінгвістики є тенденція до збільшення кількості наукових праць, спрямованих на вивчення мовних явищ з позицій різних напрямків, провідну роль серед яких відіграє антропоцентричний підхід. Процес вивчення мови ґрунтується на визначенні специфіки не тільки її внутрішньої структури, зв'язків між одиницями різного рівня та закономірності, а й на висвітленні особливостей її функціонування в процесі взаємодії людини.

Збільшення праць, присвячених науковому пошуку вирішення проблеми співвідношення мови та мислення, сприяло формуванню когнітивного напрямку в мовознавстві. У новій парадигмі опису мовних явищ проводиться аналіз функціонування фразеологічних одиниць крізь призму концептуальних зв'язків.

В аспекті когнітивної парадигми вивчення мовних одиниць пов'язане з їх прямим аналізом як засобом представлення психічних механізмів. До характерних особливостей словесного вираження світу можна віднести зберігання та відтворення інформації про дійсність з урахуванням специфіки етнічної ідентичності. Важливе місце в цій течії займають дослідження фразеологічних одиниць, що виступають як засіб відображення сприйняття людьми образу світу відповідно до його ціннісної системи, в основі якої лежить національна культура. У когнітивній парадигмі під фразеологізмом розуміють мікротекст, структурування якого відбувається під час інтерпретації його семантичної інформації носіями мови у просторі культурного знання [27, с. 65].

За визначенням Л. Латипова, фразеологічне уявлення про світ відрізняється від лексичного більш архаїчними, міфологічними та фразеологічними одиницями, що мають більший обсяг та різний характер інформації, ніж одиниці лексичного рівня [37, с. 14].

У сучасних зворотах зберігаються різні знання, оновлюються предметом під час їх безпосереднього використання в процесі мовлення.

Когнітивні механізми формування фразеологічних знань мають співочу та мовленнєву специфіку, що відрізняє їх від процесів формування значень, створених за допомогою символічної прямої номінації. Вони засновані на опосередкованій пізнавальній діяльності людини, що представляє другий рівень мовно-творчої абстракції від об'єктивно-логічної картини світу [18, с. 17].

У цій перспективі вивчення фразеологічних одиниць на рівні асоціативного сприйняття та оцінки реальності узагальнює погляди носіїв мови. Стабільні революції в мовній свідомості представляють вербалізований продукт вторинного відображення картини світу. Відповідно до визначення А. Селіванової, «...фразеологічна номінація отримала новий вектор дослідження – аналіз та моделювання психоментального вибору тієї чи іншої зовнішньої форми з урахуванням культури людей, структури особистої наочності та їх еволюцію.» [49, с. 76].

Вивчення стійких зворотів у когнітивній парадигмі свідчить про прагнення вчених освоїти нові методи опису фразеологічної мови, що зосереджуються на проблемах співвідношення об'єктивних та суб'єктивних факторів у семантиці фразеологічних одиниць, їх пристосованості до включення в когнітивні процеси.

Розвиток сучасного підходу до з'ясування специфіки ідіоматичних революцій призводить до пошуку їх визначення як мовних явищ. У лінгвістиці існують різні визначення цього поняття, кожне з яких базується на певному критерії тлумачення.

Відповідно до визначення М. Алефіренко, фразема є головним мовно-пізнавальним знаком, який фіксує, змінює та зберігає приховані результати апперцепції форму – «переходу» старого досвіду (знання) до нового [6, с. 44].

У науковій парадигмі, пов'язаній з когнітивно-інтерпретаційним моделюванням, фразеологічні одиниці розглядаються як оригінальні мікротексти, до номінативної основи яких, на думку В. Телії, належать усі їхні види інформації, характерні для зображення конкретної ситуації, до їх концептуалізації [54, с. 216]. Ці мовні одиниці, зберігаючи факти про справжню реальність, висловлюють суб'єктивне та емоційне ставлення суб'єкта до позначеного об'єкта, а також культурне та національне сприйняття світу певним мовним колективом.

Висловлюючи абстрактне через конкретне, розділені чуттєво та графічно, фразеологічні одиниці стають своєрідною формою відображення позамовної дійсності, яскравою частиною образно номінативної картини світу. З точки зору оригінальності, фразеологія як мовна підсистема займає найбільш образну позицію, в якій відображені різні форми мислення, пізнавальні процеси, уявлення людей про світ. Фразеологічні одиниці представляють різноманітний матеріал для вивчення складних процесів когнітивної обробки інформації свідомістю носіїв мови [50, с. 252].

У семантиці фразеологічних зворотів реалізується мовна свідомість особистості, її суб'єктивне сприйняття дійсності. У зв'язку зі специфікою пізнання світу носіями культури значення стійких виразів існують для суб'єкта у подвійній формі. М. Алефіренко пояснює цю особливість тим, що «... з одного боку, це об'єкт мовної свідомості, з іншого – метод і механізм усвідомлення.» [6, с. 44].

Посилаючись на когнітивні категорії, Н. Бабенко відзначив, що можна проникнути в психічні структури знань та когнітивні механізми, заховані за стриманими мовними одиницями. Більше того, через свої специфічні властивості саме ідіомати виявляються ідеальним об'єктом для вивчення складних процесів когнітивної обробки мовної матерії у свідомості людини [7, с. 156].

Ідіоматичні революції представляють ідею не тільки того, що відбувається у внутрішньому світі особистості, але й її сприйняття об'єкта реальності, одночасно фіксуючи модальність та оцінюючи психологічний стан мовця. Семантика фразеологізмів заснована на емоційно-оцінному ставленні суб'єкта до дійсності. Провідна роль у процесі вибору та створення мовних одиниць відводиться людині, від якої залежить використання фразеологічного знака у відповідному контексті. Враховуючи ситуацію, раціональна та емоційна оцінка дійсності дає можливість неявно відобразити інформацію твердження, розшифровувати значення стійких фраз. Створення фразеологізмів відображає реакцію на події чи реальність, свідчить про вплив на їх формування та функціонування позамовних чинників. У зв'язку з цим стійкий імпульс будується на образному переосмисленні національно-специфічних ситуацій, життя та переконань конкретного народу. Екстралінгвістичні фактори ґрунтуються на змінах у реальному світі, що визначаються відкриттями та подіями, що стосуються певного історичного періоду в різних сферах людського життя.

З позицій когнітивного підходу фразеологічні одиниці мінімальні з точки зору семантичної та граматичної єдності, структуровані під час пояснення носіями мови різної інформації, закладеної в основу стійких зворотів. У певній парадигмі дослідження виділяються типи когнітивних процедур, які збігаються з макрокомпонентами значення фразеологічних одиниць, до яких належить обробка інформації денотативного, оціночного, мотиваційного, емоційно-стилістичного характеру [4, с. 79]. Наявність таких подібних особливостей пояснюється специфікою семантики стійких зворотів. Основна властивість фразеологічних одиниць – образність та здатність смислу, внаслідок чого, на думку Я. Барана, вони не просто називають поняття, виражають об'єктивне логічне значення, а доповнюють його відповідними характеристиками

предметів, процесів, явищ, які далеко не завжди містяться в семантиці одного слова [9, с. 19].

У структурі значення фразеологічних одиниць розрізняють значущий, денотативний та конотативний компоненти. Питання про взаємозв'язок цих компонентів у семантиці фразеологічних одиниць дає можливість в аспекті когнітивної парадигми актуальної проблеми взаємодії поняття та значення, встановити зв'язки між ними з урахуванням пізнавальної діяльності людини.

Досліджуючи фразеологічні одиниці в лексико-семантичному аспекті, вчені підкреслюють, що трактування фразеологічного значення є досить складним, воно «...зумовлене специфічним ставленням до означуваних предметів чи явищ дійсності, природою внутрішньої образної основи, надслівність, зв'язок між лексичними компонентами фразеологічних одиниць і повністю або частково переосмислено їх значення.» [15, с. 78].

Деякі автори схильні віднести фразеологічні одиниці до лексичного значення або розглянути фразеологічні одиниці на рівні слів. Як зазначає Л. Авксент'єв, «...фразеологічні одиниці та слово можуть бути семантично близькими, тобто виражати загальне поняття». Однак така спільність є відносною. Фразеологізм і слово якісно відрізняються. Ця різниця полягає в їхній різній природній основі. «Значення фразеологізму може співвідноситися зі значенням слова, виключає їх тотожність.» [1, с. 43].

Тут ми безпосередньо стикаємось із теорією еквівалентності. З одного боку, і слово, і фразеологічна одиниця є мовними знаками. Мовний знак, в свою чергу, пов'язує поняття і акустичний образ [12, с. 69].

Отже, змінюючи акустичний образ, мовний знак змінюється лише частково, адже поняття залишається незмінним. Швейцарський лінгвіст Ш. Баллі (як зазначає О. Кунін) стверджував, що ознакою

фразеологічного звороту є можливість або неможливість підставити слово-ідентифікатор [8, с. 12].

В. Виноградов також схиляється до думки, що слова та фразеологічна одиниця тотожні. Підтвердження цьому знаходимо у визначеннях типів фразеологічних одиниць: «...основною ознакою фразеологічного зрощення є його семантична неподільність..., воно являє собою семантичну одиницю, однорідну зі словом.» [16, с. 124].

Існує ще один аргумент на підтвердження теорії еквівалентності. Як слова, так і фразеологізми вносяться у мовлення в готовому вигляді. Але з іншого боку, ототожнюючи слово і фразеологізм, ми мимоволі відносимо останній до сфери лексикології. Але, як було з'ясовано вище, фразеологічні одиниці належать скоріше до суперсинтаксичного рівня. Це визначається специфічними властивостями їх семантики та її узагальнено-абстрагуючим характером. Значення фразем формується у процесі складного перегрупування денотативно-конотативних елементів у семантичній структурі слів-компонентів фразеологізму й остаточно завершується інтеграцією цих переосмислених лексичних значень із граматичними значеннями відповідних синтаксичних моделей [21, с. 48].

Як доводить практика, багато фразеологічних одиниць не мають слів-ідентифікаторів, а можуть ідентифікуватися лише за допомогою змінних словосполучень. В той же самий час фразеологізми надають мовленню емоційного забарвлення. В. Мокієнко особливо акцентував увагу на експресивності, як характерній ознаці фразеологічної одиниці [39, с. 102].

Як правило, рідко знаходиться слово-еквівалент, яке б такою ж мірою передавало ту виразність, що притаманна фразеологізмам.

Таким чином ми схиляємось до думки, що термін «співвіднесеність фразеологізму і слова», запропонований О. Куніним, якнайкраще передає специфіку фразеологічних зворотів.

Говорячи про значення фразеологічних одиниць, не можна залишити поза увагою поняття внутрішньої та зовнішньої форми, які О. Потебня розрізняв у слові [44, с. 75]. Ці дві форми наявні і у фразеологізмові. Зовнішня – це окремих звук, а внутрішня – це і є значення. Зміст внутрішньої форми фразеологізму детальніше розкриває Л. Авксентьев: вона «...становить собою взаємодію семантики вільної сполуки із семантикою переосмисленого на її основі фразеологізму і зумовлюється семантичною структурою виразу в цілому.» [1, с. 44].

О. Кунін пропонує таке визначення внутрішньої форми: «Внутрішня форма – це мотивуюча образність мовної одиниці, яка базується на дериваційних зв'язках її значення зі значенням прототипа.» [31, с. 149].

Відповідно, розтлумачуючи поняття «значення фразеологізму», фразеолог бере до уваги різні аспекти плану змісту і плану функціонування фразеологізмів і слів. На відміну від значення слова, «Фразеологічне значення – це інваріант інформації, яка виражається семантично ускладненими, нарізнооформленими одиницями мови, які не утворюються за породжуючими структурно-семантичними моделями змінних сполук слів.» [31, с. 121].

Таким чином, когнітивний аспект вивчення фраземіки має широкі перспективи застосування в дослідженні етнокультурної семантики фразеологічних одиниць, що, як і слова, є номінативними мовними одиницями, для яких важливий не тільки денотативно-сигніфікативний аспект, а й різнотипні конотації, емоції, експресії та образи. Саме вони є тими основними ознаками, які відрізняють фраземи від слів. Щодо семантичного підходу, то серед знаків фразеологічної номінації їм семантично відповідають фразеологічні одиниці, що несуть категоріальне значення міри і ступеня прояву статичної ознаки.

РОЗДІЛ 2

СЕМАНТИКА, ЛЕКСИКОГРАФІЯ ТА КОГНІТИВНІСТЬ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ В РОСІЙСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

2.1. Характеристика фразеологічних одиниць російської та англійської мов із семантичного та лексикографічного поглядів

Як зазначає Л. Белєхова: «Фразеологія мови відображає звичаї народу. Саме у фразеологізмах проявляється своєрідність життя, побуту, історії народу, його культурні цінності.» [13, с. 32].

Фразеологічна одиниця як мовний знак є джерелом отримання фонових знань, пов'язаних з історією, географією і укладом життя народу – носія мови. Так як ідіоми безпосередньо пов'язані зі світоглядом певного народу, вони, безсумнівно, відображають і національний характер даного народу, який, як відомо, є частиною національної культури.

Як було сказано вище, під фразеологічною одиницею розуміємо стійкі поєднання слів з повністю або частково переосмисленим значенням. Найбільш загальними ознаками фразеологічних одиниць вважаємо мовну стійкість, семантичну цілісність і відокремленість.

В ході даного дослідження ми провели лексико-семантичний порівняльний аналіз фразеологічних одиниць на прикладі російської та англійської мов.

Ми виділили 4 основні тематичні групи фразеологізмів: на позначення проявів буття, дій, учинків людини, стану, почуттів, емоцій, частин тіла, руху [6, с. 13].

У кожній групі нами наведені фразеологізми, докладніше описані приклади фразеологізмів, що містять компоненти (ключові слова), які найбільш яскраво, на думку автора, репрезентують певні коди англійської та російської культури.

Перша група фразеологізмів на позначення руху в англійській мові складається з груп та підгруп які будуть характеризуватися особливими рисами. Англійські фразеологізми, як і російські, було класифіковано за двома ознаками. Перша ознака – характеристики руху, що виражаються у семантиці фразеологізмів. Друга ознака – художні образи, що використовуються для створення фразологічних одиниць.

Створюючи класифікацію фразеологізмів за характеристиками руху, можна виділити такі групи та підгрупи:

1. Фразеологізми на позначення руху суб'єкта. Ця група існує також в російській мові та позначає рух, який суб'єкт дії виконує самостійно. Наприклад:

- *About face* – 1) військ. – кругом, 2) крутой поворот – face;
- *Go a good streak, to* – быстро идти или ехать;
- *Go (або make, take) a round, to* – гулять; прогуливаться; кататься; обходить город (з метою огляду визначних місць або купівлі чогось) [23, с. 8].

Виходячи із визначеності / невизначеності напрямку руху, так само, як і в російській мові, у значенні фразеологізмів можна виділити дві основні підгрупи:

Перша – рух суб'єкта із невизначеним напрямком, який включає в себе такі підгрупи:

Група фразеологізмів, що позначають швидкий рух:

- *Give (one) the guy, to* – убежать; сверкать пятками;
- *Go a good streak, to* – быстро идти или ехать;
- *Go full bat, to (to go lickety split)* – идти или ехать очень быстро; полный ход [24, с. 74];
- *Go full blast, to*: 1) продвигаться в полный ход; на полную катушку;
- *Go full steam ahead, to* – полный вперед; очень быстро продвигаться; лететь на всех парах;

- *Go it boots, to* – действовать быстро и энергично;
- *Go(hit) the pace, to* – нестись; мчатся; лететь.

Група фразеологізмів, що позначають повільний рух:

- *Go at a crawl, to* – идти; продвигаться вперед очень медленно; еле ноги передвигать; «ползти»;
- *Go at a walk, to* – идти медленной походкой; пешком; медленно [45, с. 23].

На відміну від російської мови, в англійській нами не було знайдено фразеологічних одиниць на позначення відсутності руху. Таким чином, ця група англійських фразеологізмів включає в себе тільки дві підгрупи.

Аналізуючи другу основну підгрупу з позначенням руху суб'єкта з визначеним напрямком, слід зазначити, що класифікація буде спрямована саме на швидкість суб'єкта.

Група фразеологізмів, що позначають швидкий рух в напрямку:

- *Good morning, to* – ищи ветра в поле;
- *Go(hit) the pace, to* – нестись; мчатся; лететь;
- *Go full bat, to (to go lickety split)* – идти или ехать очень быстро; на полном ходу [60, с. 94].

Група фразеологізмів, на позначення миттєвого руху:

- *About one's cars* – рухнул; завалился.;
- *Go into action, to* – вступать в бой;
- *Go(hit) the pace, to* – нестись; мчатся.

2. Фразеологізми на позначення руху, спрямованого на об'єкт:

- *Go and take a jump in the lake!* – Иди к черту!; Убирайся!;
- *Go your (или thy) ways* – Уходите; Убирайтесь прочь [60, с. 76].

Класифікуючи другу групу англійських фразеологізмів на позначення руху, спрямованого на об'єкт, можна побачити, що всі вони мають негативну спрямованість на об'єкт. Отже, порівняно з

російськими фразеологічними одиницями, тут можна виділити лише одну підгрупу:

Група фразеологізмів з негативною спрямованістю:

- *Go your (или thy) ways* – *Уходите; Убирайтесь прочь;*
- *Go to blares, to* – *Убирайся.; Иди к черту.*

Фразеологічні одиниці, які створені за допомогою художніх образів:

- *Good morning, to* – *ищи ветра в поле;*
- *Take a swim, to* – *поплывь; поплавать;*
- *Go to the poll (или polls), to* – *идти голосовать; (на выборы)*

[51, с. 42].

Фразеологізми, що використовують поняття природи:

- *Good morning, to* – *ищи ветра в поле.*

Фразеологізми, які позначають дію суб'єкта:

- *Take a swim, to* – *поплывь; поплавать;*
- *Keep within bounds (или the bounds) (of), to* – *быть сдержанным;*
- *Go (или make) the round (или rounds), to* – *обходить; циркулировать;*
- *Go on sich call, to* – *пойти; обратиться к врачу.*

Фразеологізми, які позначають зв'язок з технікою:

- *Go by air, to* – *лететь на самолете; лететь самолетом;*
- *Active commerce* – *перевозка экспортных товаров собственного производства на экспортируемых судах* [3, с. 62].

Розглянемо другу тематичну групу фразеологічних одиниць, що відображають не тільки почуття, емоційні стани і відносини, а й виражають емоційну оцінку або характеристику будь-якого предмета, або явища. Вивчивши їх семантику, ми виділили кілька груп, ґрунтуючись на семантичному розмаїтті емоційних компонентів, що входять в їх основу. Найчисленніша група – фразеологізми, що позначають емоційну оцінку.

До неї можна віднести наступні вирази:

- *важная птица*;
- *белая ворона*;
- *волк в овечьей шкуре*;
- *cat's whiskers (очаровательный)*;
- *as fun as a barrel of monkeys (очень забавный)*;
- *abird – brain(глупец)* [3, с. 41];

До наступної за чисельністю групі відносяться фразеологічні одиниці, що позначають власне емоції:

- *кошки скребут на душе – волнение*;
- *to have a cow – волноваться*;
- *to be like a bear with a sore head – быть раздраженным*;
- *as sick as a parrot – расстроенный* [3, с. 33];

Також можна виділити групу фразеологізмів, що виражають порівняння людини з твариною, ґрунтуючись на його фізичних якостях, наприклад: *сильний як бик*, і еквіваленти цього фразеологізму – *as strong as a ox*. Подібну репрезентацію, але вже не тільки сили, але і незграбності, ми виявляємо у виразах *як слон в посудній лавке*; *як корова на льду*, та їх англійських аналогах – *like a bull in a chin a shop*.

До ще однієї групи в нашій класифікації ми відносимо фразеологічні одиниці, що описують характер людини. До них можна віднести такі російські фразеологізми, як *мухи не обидит*; *мокрая курица* – вирази, що описують безхарактерну, нерішучу людину [25, с. 107].

Серед фразеологічних одиниць можна виділити тварин, найменування яких найчастіше використовують для позначення емоцій людини – це собака і кішка. Собака «кращий друг людини», улюблена тварина мільйонів людей, дуже часто фігурує в мистецтві, культурі, міфології. Відносини між людиною і собакою не могли не знайти відображення в мові, звідси і велика кількість фразеологізмів, що

виражають порівняння з собакою. Дуже часто з собакою порівнюється людина зла, роздратована: *злой как собака*, втомлена: *устал как собака*, а також задоволена собою: *to be like a dog with two tails*. Собакам у фразеології приписують такі якості, як хитрість (*sly dog*). З кішками, навпаки, часто порівнюють чарівних, милих людей: *cat's whiskers*, *cat's pujamas*. За допомогою зооніма «кішка» виражається хвилювання, туга, а також запальність: *кошки скребут на душе; like a cat on hot bricks; как угорелая кошка* [34, с. 75].

Як відомо, кішки і собаки погано уживаються один з одним, і на підставі цього будуються такі синонімічні фразеологізми в російській та англійській мовах, як *жить как кошка с собакой* і *to lead a cat-and-dog life*. Крім цих виразів в російській і англійській мовах можна знайти і інші подібності: наприклад, еквіваленти російському фразеологізму *лить крокодиловы слёзы* є і в англійській (*crocodile tears*), при цьому всі вирази мають синонімічне значення «висловлювати нещирий жаль». Синонімами є і *змея подколодная* та *a snake in the grass*, а також *тёмная лошадка* та *a dark horse*.

У російській та англійській мовах є універсальні вирази для характеристики підлої, жорстокої людини, яка прикидається доброю для досягнення будь-яких цілей: *волк в овечьей шкуре*, *wolf in sheep's clothing*. Ступінь універсальності можна простежити на прикладі порівняння хитруна з різними тваринами в досліджуваних мовах: в російській – *хитрый как лис*; в англійській культурі вважається, що лисиця і собака відрізняються особливою хитрістю – *sly dog; sly as a fox*, тобто, образ лисиці, як репрезентанта хитрості, універсальний у всіх двох мовних культурах [36, с. 215].

Таким чином, розглянувши випадки подібності та відмінності в позначенні емоцій та почуттів людини за допомогою найменувань тварин в російській та англійській мовах, ми приходимо до висновку про те, що близькість європейських лінгвокультур забезпечує наявність в

порівнюваних мовах універсальних фразеологічних одиниць, що передають емоційний стан, ставлення і поведінку людини шляхом порівняння її з певними видами тварин, що володіють подібними характеристиками. У той же час наявність в кожній з мов специфічних фразеологічних одиниць, неможливість їх прямої передачі в мові, перекладу, свідчить як про індивідуальність двох мов, так і про різницю в їх типологічному статусі.

Третя тематична група фразеологічних одиниць, яка містить в своєму значенні частини тіла, характеризується складною системою переносних значень і підвищеною продуктивністю в сфері словотворення і фразеотворення.

Порівняння фразеологізмів, які позначають частини тіла в російській та англійській мовах, має дати відповідь на наступні питання: в чому полягають подібності та відмінності між фразеологічними системами; як вони проявляються в основних аспектах мови – семантичному, функціональному, формально-смісловому, структурному; якими внутрішньомовними і екстралінгвістичними факторами вони обумовлюються; який ступінь міжмовної еквівалентності цих фразеологізмів [46, с. 45].

На співвіднесеність фразеологічних одиниць англійської та російської мов впливають різні фактори і в різному ступені.

Першим і основним критерієм, є смислова співвіднесеність, що має на увазі частковий або повний збіг основного загального значення фразеологічної одиниці і конотативного значення.

Наприклад:

- *проскользнуть между пальцев – to slip through hone's finger;*
- *пускать пыль в глаза – to throw dust in someone's eye;*
- *лицом к лицу – face to face;*
- *кричат во все горло / во всю глотку – to scream at the top of one's lungs* [3, с. 76].

В останньому співвідносному ряді при ідентичному лексичному значенні різний компонентний склад: *кричать во все горло* – «*кричать во все легкие*».

Застосовуючи семантичний критерій, слід зазначити спільність конотативних значень, на основі яких відбувається переосмислення лексичного поєднання у фразеологізм в англійській та російській мовах. Подібні семантичні зв'язки простежуються у фразеологізмах порівнювальних мов з найбільш частотними компонентами, такими як голова / head, глаз / eye («усвідомлення, сприйняття»); рука / hand («активний вплив»); серце / heart («почуття, емоційне ставлення»); рот/mouth, язык / tongue («язык») та ін. Фразеологічні ряди такого роду являють собою семантичні групи, в яких групова сема, наприклад, «розумовий процес», асоціюється з соматичним компонентом голова/head (часто *brain*). Наприклад: *ломать голову на чем-нибудь* – *to cudgel one's brains over something*. Проте, необхідно відзначити відмінності конотативних асоціацій, так у фразеологічному ряді *вылить душу* – *to bare one's heart*, російський компонент не містить соматизму «серце», що є дуже характерним для російської мови, де слова «душа» і «серце» ототожнюються.

Наступним за важливістю критерієм є структура фразеологічної одиниці. Структурна організація, на відміну від першого критерію, визначає наявність повних структурно-семантичних еквівалентів.

Семантична приналежність компонентів до тієї чи іншої тематичної групи в цілому слабо відбивається в міжмовній еквівалентності фразеологічних одиниць. Виняток становлять лише невеликі групи фразеологізмів. Так, наприклад, підвищеної структурно-семантичною еквівалентністю володіють стійкі поєднання з компонентами-іменами реалій і іменами власними не англійського і не російського походження; це фразеологізми-інтернаціоналізми, тобто кальки, висхідні до античності, біблійним сказанням або взагалі до

джерел на якій-небудь іншій мові. Наприклад:

- *ахиллесова пята – Achilles' heel;*
- *плоть и кровь – one's own flesh and blood;*
- *кожа да кости – all skin and bones;*
- *око за око, зуб за зуб – an eye for an eye, a tooth for a tooth*
[3, с. 65].

Низька структурно-семантична фразеологічна еквівалентність характерна для одиниць, що включають компоненти, відповідники яких або взагалі відсутні в лексико-семантичній системі порівнюваних мов, або займають в ній периферійне положення. Однак існує і зворотна залежність. Фразеологізми, в основі яких лежать лексеми, найбільш частотні як в самостійному вживанні, так і за своєю фразоутворювальною активністю, мають підвищену структурно-семантичну еквівалентність. Так, для фразеологічних одиниць, що включають найбільш частотні в англійській і російській мовах іменні фразеологічні компоненти-соматизми, такі як *голова / head, глаз / eye, рука / hand, палец / finger, сердце / heart* структурно-семантична еквівалентність досить велика, наприклад:

- *выплакать все глаза – to cry one's eye out;*
- *высоко держать голову – to hold / carry one's head;*
- *вскружить голову кому-либо – to turn someone's head;*
- *от всего сердца / всем сердцем – with all one's heart;*
- *прибратъ что-либо к рукам – lay hands on;*
- *обвести вокруг пальца кого-либо – to twist someone round one's little finger* [10, с. 30].

Отже, кількість еквівалентів серед фразеологізмів з соматичним компонентом досить велика, оскільки соматизми мають дуже високу фразоутворювальну активність.

Таким чином, основними критеріями, що визначають наявність еквівалентів серед англійських і російських фразеологізмів, що містять

частини тіла в своєму складі, є загальний зміст фразеологічної одиниці і її лексична організація.

До четвертої тематичної групи відносимо фразеологічні одиниці, які входять в тематичне поле «Освіта». За допомогою порівняльного аналізу фразеологічних одиниць англійської та російської мов в тематичному полі «Освіта» ми зможемо відповісти на такі питання:

Які подібності та відмінності можна виділити у фразеологізмів російської та англійської мов?

Який вираз вони знаходять в структурному і семантичному аспектах?

Якою мірою проявляється міжмовна еквівалентність між ними?

У даній тематичній групі ми виділили п'ять підгруп: «сукупність знань», «ерудиція / розумові здібності», «процес запам'ятовування», «прагнення пізнавати», «наукова праця». Потрібно відзначити, що ця група є найчисленнішою.

Для початку розглянемо підгрупу «сукупність знань». Серед обраних нами фразеологічних одиниць словосполучення *точные науки – exact sciences* є єдиним повним структурно-семантичним еквівалентом.

До часткових еквівалентів можна віднести такі фразеологічні одиниці як: «классическое образование – *classical scholarship, a depository of learning – источник мудрости, знаний*»; «*Food the reflection – пища для мозгов*». У деяких з цих виразів ідентична лексична організація, а в деяких – смислове значення.

Також автором виділено групу фразеологічних одиниць, в якій фразеологізми двох мов не мають структурно-семантичного еквівалента, проте їх значення збігаються. До цієї групи можна віднести такі фразеологізми, як: «*китайская грамота – double Dutch*»; «*среднее образование – high-school instruction*»; «*An old hand – опытный мастер своего дела*»; «*Chapter and verse – ссылка на источник / цитата*»; «*The King's English – литературный / правильный английский*» і «*Mental*

furniture – багаж знаній» [10, с. 76].

Фразеологічні одиниці «*By the book – по правилам*» не є еквівалентними, проте вони мають одне і те ж значення.

Наступною ми розглянемо підгрупу «розумові здібності». Варто розділити цю підгрупу ще не дві: «власне розумові здібності» і «ерудиція».

У ряді фразеологізмів на тему власне розумових здібностей часто можна зустріти протиставлення таких пар, як «розумний-дурний», «талановитий – не здатний навчатися» тощо. Розглянемо для початку номінативний клас фразеологічних одиниць субстантивного підтипу:

Часткова еквівалентність спостерігається в таких фразеологічних одиницях, як: «*дубовая голова – block head*», «*живой ум – a quick mind*» і «*a clear head – ясный ум*». У цих фразеологічних одиницях в першому випадку присутня різниця в структурі, у другому і третьому випадках – в різному значенні слів.

Фразеологізм «*ветер в голове – a scatter brain*» є безеквівалентним прикладом.

У фразеологічній одиниці «*с мозгами – with brain*» ми можемо спостерігати повну структурно-семантичну еквівалентність.

У виразі «*To the best of one's ability – в меру своих возможностей*» присутня часткова еквівалентність, так як є слова, рівні за значенням.

У той же час в даній групі можна відзначити фразеологізми, у яких немає еквівалентної пари. Такими фразеологізмами є: «*Без царя в голове – a mindless man*»; «*Недалекий умом – not the sharpest knife in the drawer*» та «*Too clever by half – слишком уж умный (іронічне).*».

Наступні фразеологізми такі як: «*Have one's head screwed on right – иметь голову на плечах*» та «*Have a head like a sieve – иметь дырку в голове*» є прикладом часткової еквівалентності.

Проте, більш численною є група фразеологізмів, що не мають

еквівалентності. У цю групу входять дані фразеологізми: «*Голова варит – have something on the ball*»; «*Be in blinkers – быть недалеким, ограниченным человеком*»; «*Have a good head on one's shoulders – быть умным*» і «*Have all one's buttons on – быть сообразительным и умным человеком*» [30, с. 133].

Наступною ми розглянемо підгрупу «процес запам'ятовування». Фразеологічні одиниці цієї підгрупи виражають способи вивчення і складність інформації, що запам'ятовується .

Вираз «*в уме*» і «*in mind*» є повними еквівалентами. Вони збігаються як за змістом, так і за лексичною організацією фразеологізму.

Словосполучення «*как дважды два*» не є структурно семантичним еквівалентом для вираження «*as simple as ABC*». Цей вислів несе в собі відображення англійських реалій.

Вирази «*Back and forth – досконально*» і «*By heart – напам'ять*» також не мають еквівалентів.

У даній підгрупі можна виявити ряд фразеологічних одиниць з частковою еквівалентністю. До них можна віднести наступні: «*ломать голову – rack one 's brain*». Слова *ломать* і *rack* мають однакові значення, в той час як слово *голова* замінено словом *brain*.

Повними еквівалентами є такі фразеологічні одиниці як «*Put smth out of smb 's head – выбить у кого-то из головы*» та «*Run one's eye – пробежаться глазами*». У цих фразеологічних одиниць немає розбіжностей в структурі або ж в загальному сенсі вираження.

Розглянемо тематичну підгрупу «прагнення пізнавати». У цій підгрупі зібрані фразеологічні одиниці, що виражають бажання досліджувати і вивчати. До номінативних фразеологізмів відносяться:

«*A glutton of books – книжный червяк*». Цей вислів не має структурно-семантичних еквівалентів, але при цьому передає повне значення словосполучення.

Номінативно-комунікативний клас представлений у цій підгрупі наступними безеквівалентними виразами:

«*Be all ago – быть полным желания сделать что-то*»;

«*Be all attention – внимательно слушать*»;

«*Come to one's senses – взяться за ум, образумиться*»;

«*Dip into a book – погрузиться в книгу*»;

«*Do one's homework – тщательно подготовиться, не терять времени даром*» [30, с. 73].

Тепер розглянемо підгрупу, яка називається «наукова праця».

Фразеологічна одиниця «*a battle of wits – битва умів*» є повним еквівалентом, так як сенс і структура залишаються незмінними.

Однак, наступні приклади ми можемо віднести до безеквівалентних фразеологічних одиниць. До них відносять:

«*Грызть гранит науки – grind away at one's studies*»;

«*Hit the books – усиленно заниматься*»;

«*Spell baker – приступит к трудной задаче (редкое)*»;

«*Ring the bell – добиться хороших результатов*»;

«*Shoot one's bolt – приложить все усилия*» [30, с. 102].

Ця підгрупа описує труднощі навчання. Ми можемо виділити фразеологічні одиниці, які володіють повною еквівалентністю. Сюди відносяться:

«*Повторение – мать учения – Repetition is the mother of learning*».

«*Знание – сила – Knowledge is power*».

До часткових еквівалентів можна віднести такі вирази, як «*It is never too late to learn – учиться никогда не поздно*». Незважаючи на те, що в даній фразеологічній одиниці всі частини в одній мові відповідають їх значенням в іншій мові, порядок слів відрізняється.

Нижче наведені приклади безеквівалентних фразеологічних одиниць:

- «*Без муки нет науки – adversity builds character*».

- «*Тяжело в учении – легко в бою – who learns wins*».

- «*Adversity is a good discipline – беды мучат, да уму учат*».
- «*By doing nothing we learn to do ill – Праздность (безделье) – мать всех пороков*» [3, с. 32].

Отже, при порівнянні і аналізі фразеологізмів вищеназваної тематичної групи в англійській і російських мовах було виявлено схожість в будові, образності і стилістичному забарвленні фразеологізмів, а також відзначені особливі, властивий тільки одній з мов, характеристики.

2.2. Особливості когнітивного аспекту фразеологічних одиниць в російській та англійській мовах

У теоретичній частині роботи ми зробили спробу довести, що останнім часом зріс інтерес до вивчення фразеологічних одиниць в аспекті когнітивної лінгвістики і лінгвокультурології: досліджуються механізми породження і сприйняття фразеологічних одиниць, причини і способи закріплення в мові стійких образно-асоціативних зв'язків.

До характерних ознак вербального вираження світу належить зберігання та відтворення відомостей про дійсність із урахуванням специфіки етносвідомості. Важливе місце у вказаній тенденції займають дослідження фразеологічних одиниць, що виступають засобами відображення особливостей сприйняття образу світу народом відповідно до його системи цінностей, в основі якої перебуває національна культура.

Національна специфіка фразеології створюється трьома групами факторів:

- 1) лексико-тематичним складом еталонів;
- 2) тематичною структурою сукупної множини стійких порівнянь у кожній мові;
- 3) наявністю національно-маркованої лексики.

У російських і англійських фразеологізмах пріоритетними є еталони, що називають предмети і речі. Фразеологічні одиниці і порівняння використовуються переважно для характеристики людини, при цьому такі фразеологізми, що характеризують зовнішній вигляд людини, її фізіологічні та фізичні стани і рух. У фразеологізмах російської та англійської мов представлено незначну кількість національно-маркованої лексики. У фразеологізмах двох мов для характеристики людини використовуються і образи тварин, і назви речей і предметів, в той час як при характеристиці неживих предметів, ситуацій, подій, явищ неживої природи пріоритетними є образи, пов'язані тільки з предметами [33, с. 12].

Найменування тварин і персонажів (частіше, міфічних), які символізують людські якості, в російській та англійській мовах мають багато спільних рис, що пояснюється загальними джерелами. Найчастіше цим джерелом є Біблія, яка збагатила як російську, так і англійську мову тотожними фразеологічними одиницями: *(as) old as Adam* – *старо как мир*, *(as) deaf as an adder* – *глухой как пень*, *(as) patient as Job* – *терпеливый ене Иов (володіє ангельським характером)*, *(as) old as the hills* – *старо как мир*.

І в російській, і в англійській мові символом жорстокості, наприклад, є вовк, символом хоробрості – лев, хитрості – лисиця, лютої – тигр, символом працьовитості – бджола, а символом сили є, бик: *as greedy as a wolf* – *кровожадный как волк*; *as cunning as a fox* – *хитрый как лис*; *as fierce as a tiger* – *лютый как тигр*; *as bold as a lion* – *храбрый как лев*; *as busy as a bee* – *трудолюбивый как пчелка*; *as strong as an ox* – *сильный как бык*.

З іншого боку, в символіці двох мов існують і відмінності. Наприклад, в російській мові такі якості людини як тупість і розумова обмеженість символізуються словами «осел» і «баран», а в англійській мові – словами «мул», «гусак». Бик, бджола, кінь – це ті тварини, яких

відрізняють працьовитість і витривалість, і саме з ними носії російської мови порівнюють людей, які багато працюють. Англіїці ж в цьому випадку вдаються до порівняння з птахом. У російській людині підступність асоціюється з лисицею і змією (або вужем), у англійця – з граком. Покірність і смирення в російській мові – це вівця, а в англійській мові – собака, кішка [32, с. 76].

З когнітивної точки зору, фразеологічні одиниці в досліджуваних мовах групуються в 6 тематичних розрядів:

- 1) характеристики зовнішнього вигляду людини, її фізичних станів і рухів: *(as) black as coal – черные как угольки (зазвичай про очі)*;
- 2) характер людини, характеристики міжособистісних відносин: *as steady as a rock – твердый как скала* (про людину, що не піддається умовлянням, спокусі);
- 3) характеристики мислення і мови людини: *two heads are better than one – одна голова хорошо, а две лучше*;
- 4) соціальні характеристики, матеріальне становище людини: *half a loaf is better than no bread – лучше синица в руках, чем журавль в небе*;
- 5) характеристики емоційного стану людини: *as happy as a lark (счастливый как жаворонок) – очень довольный ситуацией или тем, что ты делаешь*;
- 6) характеристики неживих предметів, ситуацій, явищ природи: *as good as a headache – совершенно бесполезный; как собаке пятая нога*.

Проаналізуємо детальніше кожну з цих груп. Найбільш питому вагу в матеріалі двох мов мають фразеологічні одиниці, що характеризують зовнішній вигляд людини, її фізичні стани і рух. Друге місце в російських та англійських матеріалах займає група фразеологізмів, які слугують для характеристики неживих предметів,

ситуацій, явищ неживої природи. Питома вага тематичної групи фразеологічних одиниць, використовуваних для характеристики мислення / мови людини, в корпусі двох мов приблизно однакова. У російській мові найменше порівнянь, що характеризують почуття і емоції людини, в англійській – фразеологізмів, які характеризують матеріальне становище і трудову діяльність людини.

Численну тематичну групу і в англійській, і в російській мові складають фразеологічні одиниці з прикметниками, що позначають характер людини. Ці фразеологічні одиниці можна розділити на три основні підгрупи – фразеологічні одиниці позитивної, фразеологічні одиниці негативної і фразеологічні одиниці нейтральної оцінки. Кількісний розподіл фразеологізмів за трьома підгрупами свідчить про наявність подібності між фразеологічними мікросистемами фразеологічних одиниць в російській та англійській мовах. І в тій, і в іншій мовах фразеологізми з негативним суб'єктивно-оцінним компонентом складають найбільш численну групу [41, с. 37].

Загальну семантичну асиметрію фразеологічної системи зрушення в бік негативних значень лінгвісти пояснюють більш гострою і диференційованою емоційною і мовленнєвою реакцією людей саме на негативні явища, а також характерну для стресових, тобто різко негативних емоційних станів, тенденцію до використання готових мовних форм і в тому числі стійких оборотів. Наприклад: *as gaudy as a peacock* – *пестрый как павлин*, *as deaf as a post* – *глухой как палка*, *as ugly as sin* – *страшный как смертный грех*.

Ще один тип фразеологічних одиниць зі структурою словосполучення, представлений дієслівними фразеологічними одиницями. Дієслово є головним компонентом даних фразеологізмів. Зв'язок між головним і залежним компонентами підрядних фразеологічних одиниць – об'єктний. У російській мові способом

вираження об'єктного зв'язку служить управління, а в англійській – примикання.

У групі дієслівних фразеологічних одиниць зі структурою V + comp + Adj + N якості порівнювального компонента виступають: *like, as*, як: *blush like a black (blue) dog; пристать как банный лист*.

Дана модель передає визначально-обставинні відносини, називаючи дію її якісну характеристику, що включає в себе вказівки на ступінь інтенсивності дії: *bleed like a pig – истекать кровью, swim like a stone – плавать как топор (плавать как камень)*.

Для дієслівних порівнянь характерний вираз крайнього ступеня ознаки, що носить гіперболічний характер.

Перші компоненти в дієслівних фраземах вживаються в буквальному значенні, а інші переосмислені компоненти є інтенсифікаторами або семантичними диференціаторами перших компонентів [3, с. 24].

Відомо, що в основі метафоричного зсуву значення завжди лежить будь-якого роду схожість. Семантичний аналіз компаративних фразеологічних одиниць в англійській і російській мовах вказує на наявність подібності між суб'єктом порівняння і його об'єктом. Це відноситься:

- 1) схожість з предметами, речовинами: *as safe as a church – как за каменной стеной, as still as the grave – тихо, как на кладбище*;
- 2) схожість з тваринами, комахами: *as fit as a flea – скаче как блоха, здоровый и бодрый, (do) like a bird – охотно, без раздумий легко, без труда*;
- 3) схожість з іншими людьми, з літературними і міфологічними суб'єктами або персонажами: *like a father – по-отцовски, авторитетно, строго, но доброжелательно, like a Trojan – мужественно, геройски*;

- 4) схожість з природними об'єктами і явищами природи: *as firm as a rock* – *твердий как скала*;
- 5) схожість з абстрактними поняттями: *like the wrath of God* – *ужасно, противно*, *like a charm* – *чудесно*;
- 6) схожість за характером дії: *as easy as kiss your hand* – *легче не бывает*, *as easy / simple as falling of a log* – *пара мелочей*.

З точки зору семантичних особливостей адвербіальні фразеологічні одиниці поділяються на два класи: якісні та обставинні. Адвербіальні фразеологізми відносяться до класу якісних адвербіальних фразеологічних одиниць. Вони поділяються на фразеологічні одиниці образу дії і фразеологічні одиниці міри, ступеня:

- 1) адвербіальні компаративізми образу дії: *as quick as a flash* – *со скоростью звука, молниеносно, в один миг*, *like a log* – *без сознания*;
- 2) адвербіальні компаративізми міри, ступеня: *as clear as daylight* – *ясно как день, абсолютно ясно*; *as slick as a whistle* – *начисто, очень аккуратно*.

Національна специфіка фразеологічних одиниць створюється, в основному, трьома групами факторів:

- 1) лексико-тематичним складом прототипів фразеологічних одиниць;
- 2) тематичною структурою сукупної множини стійких порівнянь у кожній мові;
- 3) наявністю національно-маркованої лексики [60, с. 94].

Таким чином, когнітивний аналіз фразеологічних одиниць двох мов показує, що загальні або ізоморфні їх характеристики проявляються в семантиці ад'єктивних, дієслівних і адвербіальних фразеологізмів. Специфічні або алломорфні риси в набагато більшому ступені стосуються структурної організації названих фразеологічних одиниць в двох досліджуваних мовах.

ВИСНОВКИ

У ході проведенного дослідження ми охарактеризували сутність поняття «фразеологізм» та встановили, що фразеологізм – стійке за складом і структурою, лексично неподільне і цілісне за значенням словосполучення або речення, що виконує функцію окремої лексеми. На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки дослідженню фразеологізмів присвятили свої роботи О. Арсентьєва, В. Гришанова, Л. Золотих, С. Денисенко, О. Кунін. Природа фразеологізму досить суперечлива. Головне протиріччя полягає в тому, що, будучи одиницями лексичної системи, вони за своєю зовнішньою формою схожі на словосполучення – одиниці проміжного типу. Але значення фразеологізмів ідіоматичні на відміну від значень вільних словосполучень, в цьому фразеологізм зближений зі словом. Так само фразеологізми зі словами зближує те, що вони виконують номінативну функцію. Фразеологізми і слова мають багато спільного за роллю в процесі спілкування і за своїм значенням.

Узагальнивши принципи класифікації фразеологізмів, визначили, що є різні класифікації фразеологічних одиниць – на семантичному, функціональному, граматичному (морфологічному і синтаксичному), історичному рівнях. Широке визнання здобула семантична класифікація В. Виноградова: до уваги береться ступінь з'єднаності (злютованості) складових частин і співвіднесеність значення усього вислову з семантикою його окремих складників. За цим критерієм В. Виноградов виділяє три типи фразеологізмів: фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності і фразеологічні сполучення.

Ми охарактеризували сутність семантичного, лексикографічного та когнітивного підходу до вивчення фразеологічних одиниць. В аспекті когнітивної парадигми вивчення мовних одиниць пов'язано з безпосереднім їх аналізом як засобів репрезентації ментальних

механізмів. До характерних ознак вербального вираження світу належить зберігання та відтворення відомостей про дійсність із урахуванням специфіки етносвідомості. У семантиці фразеологічних зворотів реалізовано мовну свідомість особистості, її суб'єктивне сприйняття дійсності. Під час розгляду фразеологізмів у лексико-семантичному аспекті тлумачення фразеологічного значення досить складне і обумовлено специфічним відношенням до означуваних предметів чи явищ дійсності, характером внутрішньої образної основи, надслівністю, залежністю між лексичними компонентами фразеологічних одиниць і повністю чи частково переосмисленим їх значенням.

Також окреслили основні лексико-семантичні характеристики фразеологічних одиниць в російській та англійській мовах. Нами були виділені 4 основні тематичні групи фразеологізмів: на позначення проявів буття, дій, учинків людини; стану, почуттів, емоцій; частин тіла, руху; освіти. У кожній групі ми навели приклади фразеологізмів, що містять компоненти (ключові слова), які найбільш яскраво, на нашу думку, репрезентують певні коди англійської та російської культури. Класифікація фразеологізмів на позначення руху в англійській мові, складається з груп та підгруп, які характеризуються особливими рисами. Англійські фразеологізми, як і російські, було класифіковано за двома ознаками. Перша ознака – характеристики руху, що виражаються у семантиці фразеологізмів. Друга ознака – художні образи, що використовуються для створення фразеологічних одиниць.

У ході дослідження встановили, що когнітивний аналіз фразеологічних одиниць двох мов показує, що їх загальна чи ізоморфна характеристика виявляється в семантиці прикметникових, дієслівних та дієприслівникових фразеологічних одиниць. Конкретні або алломорфні ознаки значно більшою мірою стосуються структурної організації названих фразеологічних одиниць у двох вивчених мовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авксентьев Л. Г. Семантична структура фразеологічних одиниць сучасної української мови та особливості її формування. *Мовознавство*. Київ, 2005. №1. С.43-46
2. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка. *The English Word*. Москва: Просвещение, 1998. 346 с.
3. Арсентьева Е. Ф. Фразеология и фразеография в сопоставительном аспекте (на материале русского и английского языков). Казань, 2006. 172 с.
4. Арутюнова Н. Д., Левонтина И. Б. Логический анализ языка. Языки пространств. Москва: Логос, 2000. 448 с.
5. Архангельский В. Л. Устойчивые фразы в современном русском языке. Ростов-на-Дону: Издательство Ростовского университета, 1964. 315 с.
6. Алефіренко М. Ф. Проблема фразеологічного рівня мови. *Мовознавство*. Київ, 2010. №5. С. 42-47
7. Бабенко Н. С. Ідіоми в ментальній лексиці. Київ : Талком, 2000. 150 с.
8. Балли Ш. Французская стилистика. Москва: Едиториал УРСС, 2001. 392 с.
9. Баран Я. А. Фразеологія у системі мови: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук: 10.02.15. Київ, 1998. 27 с.
10. Бакай Б. Я. Формування фразеології в переломні моменти історії народів Європи (на матеріалі української, російської, англійської, німецької, французької мов у періоди Першої та Другої світових воєн): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15. Дрогобич, 2000. 228 с.
11. Бабкин А. М. Русская фразеология, ее развитие и источники. Москва: Наука, 1999. 420 с.

12. Белов Е. А. Артефакт как структурная единица культуры. *Актуальные вопросы общественных наук: социология, политология, философия, история*: сб. ст. по матер. XX междунар. науч.-практ. конф. Новосибирск: СибАК, 2013. с. 84
13. Белехова Л. І. Словесний поетичний образ в історико-типологічній перспективі: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі американської поезії): монографія. Херсон: Айлант, 2002. 368 с.
14. Булаховський Л. А. Вибрані праці в п'яти томах. Київ, 1978. Т.3, 350 с.
15. Валгина Н. С., Розенталь Д. Э., Фомина М. И. Современный русский язык: Учебник / Под редакцией Н. С. Валгиной 6-е изд., перераб. и доп. Москва: Логос, 2002. 528 с.
16. Виноградов В. В. Лексикология и лексикография. Москва: Наука, 1977. 318 с.
17. Виноградов В. В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке. Лексикология и лексикография. Москва: Логос, 2000. 161 с.
18. Гнатюк І. С. Відповідальність перед словом: теорія, практика, типологія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. 170 с.
19. Гришанова В. Н., Зубова Ж. А. Вопросы лексики и фразеологии русского языка. Орел, 2004. 164 с.
20. Денисенко С. Н. Фразеология как объект исследования языковой картины мира. *Актуальные проблемы изучения комплексных языковых знаков*: материалы Международной науч. конф. к 100-летию заслуженного деятеля науки, д-ра филол. наук, проф. А. В. Кунина. Москва, 2009. С. 52-56
21. Добровольский Д. О. Типология идиом / отв. ред. В. Н. Телия. Москва, 2004. С. 48- 58

22. Есперсен О. Философия грамматики / Пер. с англ. В. В. Пассека и С. П. Сафроновой; Под ред. и с предисл. Б. А. Ильиша. Москва: Изд-во иностранной литературы, 1958. 400 с.
23. Єрченко П. Г. Класифікація фразеологічних одиниць. *Іноземна філологія*. Запоріжжя, 2005. Вип. 4 С. 8-12
24. Жеребило Т. В. Словарь лингвистических терминов: Изд. 5-е, испр-е и дополн. Назрань: Пилигрим, 2010. 486 с.
25. Жуков В. П. Русская фразеология. Москва: Высшая школа, 1986. 310 с.
26. Зедльмайр Г. Искусство и истина. Спб.: Аxiома, 2000. – 272 с.
27. Золотых Л.Г. Когнитивно-дискурсивные основы фразеологической семантики. Астрахань, 2007. 265 с.
28. Зубець Н. О. Мінімальні ідіоми в українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01. Дніпропетровськ, 1997. 20 с.
29. Ковшова М. Л. Культурно-национальная специфика фразеологизмов (когнитивные аспекты): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01. Москва, 1996. 244 с.
30. Кунин А. В. Большой англо-русский фразеологический словарь. 5-е изд., перераб. / А. В. Кунин. Москва: Русский язык – Медиа, 2005. 945 с.
31. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка. Дубна: Феникс+, 2005. 488 с.
32. Красноглазов А. Б. Функционирование артефакта в культурно – семантическом пространстве. Москва: Мысль, 1995. 290 с.
33. Коломієць О. М. Фразеологічна синоніміка мови української художньої прози (на матеріалі творів Є.П.Гуцала): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01. Дніпропетровськ, 2006. 20 с.

34. Кузнецова Э. В. Лексикология русского языка. Москва: Высш. шк., 1989. 310 с.
35. Лакофф Д., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем. *Теория метафоры*. Москва, 1990. 448 с.
36. Лекант П. А. Диброва Е. И., Касаткин Л. Л. И др. Современный русский язык. Москва: Дрофа, 2002. 560 с.
37. Латыпова Л. Ч. Роль английских и русских фразеологических единиц в формировании модальности в тексте: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец.10.02.01. Волгоград, 2002. 18 с.
38. Левченко О. П. Фразеологічна репрезентація світу. *Мовні і концептуальні картини світу*: Зб. наук. праць. Київ: КНУ, 2002. №7. С. 307-315.
39. Мокиенко В. М. О принципах словаря индивидуально-авторских употреблений фразеологических единиц в современном русском языке. *Советская лексикография*. Сборник статей. Москва, 1998 С. 101-115
40. Молотков А. И. Фразеологический словарь русского языка. Москва: Советская энциклопедия, 1968. 543 с.
41. Москвин В. П. Русская метафора. Семантическая, структурная, функциональная классификация. Волгоград: Перемена, 1997. 92 с.
42. Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах / Уклад.: В. В. Яременко та ін. Київ, 1999. Т.2, 320 с.
43. Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах / Уклад.: В. В.Яременко та ін. Київ, 1999. Т.4, 520 с.
44. Потебня А. А. Мысль и язык. Издательство: СИНТО, 1993. 192с.

45. Пелепейченко Л. М. Перехідність значень слів та фразеосполучень: автореф. дис. ... доктора філол. наук: спец. 10.02.02. Київ, 1996. 47 с.
46. Рябцев Д. Н. Филология и лингвистика. Грамота. 2016. № 3, с. 45
47. Савицкий В. М. Основы общей теории языковой идиоматики. Москва: Гнозис, 2006. 208 с.
48. Серебренников Б. А. Номинация и проблема выбора. *Языковая номинация: Общие вопросы*. Москва: Наука, 1977. 360 с.
49. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручн. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
50. Скаб М. Біблійні фразеологізми як об'єкт мовної гри в сучасній українській літературі. Матеріали Міжнар. наук. конф. «Фразеологія і мовна гра». *Учені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Науковий журнал. Серія «Філологія. Соціальні комунікації Сімферополь: ТНУ ім. В. І. Вернадського, 2012. Т. 25 (64). № 2 (1). С. 232-237.
51. Смирницкий А.И. Лексикология английского языка. Москва: Аспект Пресс, 2000. 120 с.
52. Соссюр Ф. де. Курс общей лингвистики. Екатеринбург: Изд-во Урал.ун-та, 1999. 432 с.
53. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва: Школа «Языки русской культуры», 1996. 288 с.
54. Телия В. Н. Вторичная номинация и виды наименований/ пер. под ред. Б. А. Серебренникова. Москва: Наука, 1977. 324 с.
55. Ужченко В. Д. Нові лінгвістичні парадигми «концепт – фразеологізм – мовна картина світу». *Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку*: зб. наук. праць. Запоріжжя, 2006. С. 146 -151.

56. Фомина М. И. Современный русский язык. Лексикология. Ученик. Москва: Высшая школа, 2001. 415 с.
57. Фортунатов Ф. Ф. Избранные труды. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство, 1957. 924 с.
58. Флиер А. Я. Культурология для культурологов. Москва: Академический Проект, 2000. 496 с.
59. Флиер А. Я. Культурология. XX век. Словарь. Спб.: 1997. 640 с.
60. Чёрная А. И. Фразео-семантическое поле и фразеологический синонимичный ряд. *Фразеологическая система английского языка*: Межвузовский сборник научных трудов. Челябинск, 1985, С. 94
61. Чернышева И. И. Фразеология современного немецкого языка. Москва: Высшая школа, 1970. 199 с.
62. Шахматов А. А. Синтаксис русского языка. Москва: Эдиториал УРСС, 2001. 624 с.